

Лекція 8. Латентна злочинність

План

1. Поняття латентної злочинності.
2. Різновиди латентної злочинності.
3. Дослідження латентної злочинності.

Література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007.
2. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002.

1. Поняття латентної злочинності

Під *латентною* (від лат. latens (latentis) – прихований) *злочинністю* в кримінології та правоохоронній практиці розуміють сукупність злочинних діянь, що були реально вчинені, але не були відображені у державній статистичній звітності щодо злочинності, і не розслідувалися у встановленому законодавством порядку.

Види латентних злочинів виділяють залежно від причин, через які вони залишаються нерозслідуваними. Певна частина фактично вчинених злочинів *вчиняється за таких обставин і маскується таким чином, що інформація про них залишається відомою лише злочинцю*. З приводу значної частини діянь, які мають ознаки злочинів невисокого ступеня суспільної небезпечності, *потерпілі через різні причини* (невіра у спроможність поліції розкрити злочин, небажання витратити час тощо) *не подають відповідні заяви до правоохоронних органів*. До цієї групи можуть входити особи, які взагалі не зверталися до правоохоронних органів, і ті, хто написав заяву про вчинення злочину, але після спілкування з працівниками поліції вирішив її не подавати. *Міжнародне віктимологічне опитування* (у 30 країнах Європи, 2004–2005 рр.) показало, що у середньому 59 % осіб, які постраждали від 5 поширених злочинів (крадіжки з автомобілів, велосипедів, у помешканнях та особистого майна), не звертались до поліції.

Ці дві групи латентних злочинів (інформація щодо яких не надходила до правоохоронних органів і щодо яких не склалися документи первинного статистичного обліку) не увійшли до державної статистичної звітності і не розслідувалися, у кримінології прийнято йменувати **природно латентною злочинністю**. Її існування обумовлено *об'єктивними умовами*.

Інформація про частину діянь з ознаками злочинів до правоохоронних органів надходить, але через різні причини не реєструється, і ці діяння до державної статистичної звітності злочинності не потрапляють. Це **штучно латентні злочини**, сукупність яких утворюється у два способи. У ряді випадків працівники органів поліції з різних мотивів незаконно відмовляють громадянину у прийнятті заяви про злочин. Особа може оскаржити це рішення у керівництва органу поліції або подати заяву до органів прокуратури, а може не здійснювати додаткових дій щодо подання заяви. В останньому випадку частина реально вчинених злочинів, про які йдеться в таких заявах, залишиться необлікованою і без належного реагування.

Після прийняття правоохоронними органами заяв та повідомлень про діяння з ознаками злочинів вони реєструються у **Єдиному реєстрі досудових розслідувань** (ЄРДР), і по них згідно з **Кримінальним процесуальним кодексом України** проводиться кримінальне провадження. Щороку значна частина таких проваджень (у 2017 р. – 50,1 %, у 2018 р. – 46,8 %) закриваються за реабілітуючими обставинами, більшість за відсутності події або складу злочину. На думку професіоналів, частина таких рішень є необґрунтованими і незаконними, оскільки є або результатом помилкової юридичної оцінки діяння або свідомим приховуванням злочинів від обліку. Такі діяння вилучаються із статистичної звітності, не розслідуються і стають латентними.

2. Різновиди латентної злочинності

У західній кримінології виділяють такі різновиди латентної злочинності:

- 1) злочини, які залишаються нікому *невідомими*;
- 2) *антисуспільні дії, що по суті є злочинними, але не визнаються такими* (частина підліткової злочинності);

3) *невиявлені злочини, що вчинені рецидивістами, професійними злочинцями.* Проміжну категорію становлять так звані *напівприховані злочини* (або «сіра злочинність») – діяння, зареєстровані правоохоронними органами, але не розкриті або такі, що розкриті, однак підозрювані звільняються від відповідальності за недостатністю доказів, недоведенням вини особи.

З появою кримінальної статистики питання латентну злочинності стало проблемним. Зарубіжні криминологи позначали її як «чорне число», «темне поле», «сіре число», «кавалерійські злочини». **А. Кетле** в *теорії «закону постійних співвідношень»*, стверджував, що між офіційно зареєстрованою і латентною злочинністю існує постійне і незмінне співвідношення. Тобто, якщо кількість зареєстрованих злочинів певного виду є значною, то, відповідно, значною є й кількість латентних злочинів, і навпаки. Згодом було доведено, що латентна складова злочинності істотно відрізняється рік від року і злочинів одного виду від іншого. Так теорію А. Кетле була спростована.

Для встановлення рівня латентної злочинності використовують загальні і спеціальні методи. До *загальних* відносяться: *виявлення громадської думки про стан латентної злочинності; експертна оцінка спеціалістів; аналіз документів правоохоронних органів, фінансово-ревізійного контролю, закладів охорони здоров'я тощо. Спеціальними методами* можна назвати *аналіз динамічних рядів злочинів; дослідження періоду від вчинення злочину до його розкриття і запровадження санкцій; екстраполяцію; системно-структурний аналіз тощо.*

Виділяють види злочинів, які найчастіше залишаються невиявленими, і навпаки. *Низький рівень латентності* мають очевидні тяжкі злочини, внаслідок чого інформація про них швидко розповсюджується і її важко приховати (вбивства, умисні тяжкі тілесні ушкодження, розбої, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, що спричинили тяжкі наслідки тощо). *Середній рівень* – злочини, вчинення яких не тягне тяжких наслідків і не викликає значної суспільної уваги (крадіжки, грабежі, випадки шахрайства тощо). Потерпілі не звертаються у правоохоронні органи за захистом порушених прав, але і не приховують факт злочину. *Високу*

латентність – злочини, вчинення яких у більшості випадків відоме лише злочинцю і потерпілому, причому останній часто зацікавлений у приховуванні злочину з різних мотивів (заподіяння легких тілесних ушкоджень, одержання/надання неправомірної вимоги, статеві злочини тощо). Такі злочини, з огляду на їх неочевидність і практично «нульову» активність потерпілого, залишаються невідомими.

3. Дослідження латентної злочинності

Дослідження латентної злочинності активізувалися після Другої світової війни завдяки зусиллям вчених США. Дискусія з приводу цієї проблеми точилася між двома течіями: *інституціоналістами* і *реалістами*. Перші виходили з того, що єдиною реальною злочинністю є сукупність офіційно зареєстрованих злочинів, щодо яких органи кримінального судочинства здійснювали заходи офіційного реагування. Реалісти прагнули до визначення справжніх розмірів злочинності шляхом визначення кількості злочинів, які були реально вчинені. Ця дискусія закінчилась перемогою реалістів.

Перше дослідження латентної злочинності провів **О. Портерфілд** у Форт-Уерті (штат Техас) шляхом опитування групи студентів коледжу і підлітків-правопорушників. Обом групам були задані запитання: чи вчиняли вони коли-небудь делікти. Суть методу полягала в тому, що нормативні назви певних складів злочинів замінили описами протиправних діянь з використанням побутових понять. Виявилось, що представники обох груп вчиняли одні й ті самі протиправні дії, але студенти робили це рідше. *Дослідження-самозвіти* були повторені в кінці 1950-х – на початку 1960-х років у країнах Скандинавії. Якщо узагальнити висновки цих досліджень, то вони матимуть такий вигляд: 1) *Протиправна поведінка значно більше розповсюджена, ніж це відображає офіційна статистика*, більша частина латентних злочинів не становить великої суспільної небезпеки (вандалізм, крадіжки з магазинів, заподіяння легких тілесних ушкоджень). Такі злочини вчиняє хоча б раз майже кожний підліток. 2) *протиправність у поведінці не є особливістю особи злочинця, вона властива всім громадянам, але ступінь її прояву є дуже різним*. Велика

частина підлітків рідко вчиняє злочини невеликої тяжкості і дуже малий відсоток неповнолітніх часто вчиняють тяжкі злочини. 3) *Офіційна система соціального контролю вживає заходів лише до незначної частини неповнолітніх злочинців.* 4) *Латентність тяжких злочинів менша, ніж тих, що не становлять великої суспільної небезпеки, оскільки про тяжкі злочини повідомлення до поліції надходять набагато частіше.*

До недоліків ***опитувань жертв злочинів з метою визначення ступеня віктимізації населення*** належать: 1) обмеженість переліку злочинів, описи яких включаються до анкети; 2) прагнення частини респондентів забути і не згадувати про неприємні для них події, що веде до викривлення інформації; 3) помилки в юридичній оцінці протиправних діянь, яких припускається частина опитаних, що призводить до викривлення результатів дослідження.

У зарубіжних країнах дослідження латентної злочинності розглядається як необхідне доповнення офіційної статистики, яке дозволяє отримати більш точну картину кримінальної ситуації в країні. Крім національних досліджень в США, Великій Британії, Франції, ФРН був реалізований проект міжнародного опитування жертв злочинів (The international Crime-Victim Survey).

Стан латентної злочинності в Україні залишається неблагополучним. *Існування значної за обсягом латентної злочинності негативно впливає на кримінальну ситуацію в країні, оскільки: 1) безкарне вчинення значної кількості злочинів руйнує віру громадян у законність, підриває авторитет державної влади; 2) у частини населення виникає відчуття безкарності, що мотивує її до вчинення інших злочинів; 3) збитки, завдані внаслідок вчинення латентних злочинів, не фіксуються і не відшкодовуються.*

Латентну злочинність необхідно виявляти для того, щоб: 1) володіти повною інформацією про стан злочинності на певній території; 2) визначити структуру злочинності; 3) мати чітке уявлення про тенденції її розвитку; 4) встановити розмір збитків, заподіяних державі і громадянам; 5) виявляти чинники, які обумовлюють злочинність, і визначати шляхи їх усунення; 6) планувати боротьбу із злочинністю з урахуванням рівня її латентності.